

KAZIMIERZ HEYMANOWSKI

Sytuacja prawno-organizacyjna lasów niepaństwowych w Polsce na tle dokonań w tej dziedzinie po II wojnie światowej*

Legal and Organizational Situation of Forest not Belonging to the State in Poland after the World War II

Wiadomości objęte opracowaniem w podstawowej swej treści przypadają na datę 31 XII 1988 r. Wprawdzie niektóre z wykorzystanych materiałów źródłowych pochodzą sprzed paru lat i mają w pewnym stopniu znaczenie szacunkowe, wykorzystano je jednak, gdyż z wystarczającą dokładnością charakteryzują obecną sytuację w określonym przez nie zakresie (18):

Łączna powierzchnia leśna lasów niepaństwowych na koniec 1988 r. wynosiła 1 519 tys. ha (10). W roku poprzednim, kiedy to informacji Głównego Urzędu Statystycznego było więcej, na ówczesną ich powierzchnię wynoszącą 1 523 tys. ha przypadało ponad 1 356 tys. "gospodarstw leśnych"¹ (9).

Możliwości produkcyjne tych lasów wykorzystane są zaledwie w 64% (18). Już nawet te dane świadczą, jak trudne jest prawidłowe gospodarowanie w lasach niepaństwowych i jak wiele jest w nich do zrobienia. Orientuje to także w pewnym stopniu, jak istotne jest właściwe usytuowanie ich prawno-organizacyjne oraz jak ważne są odpowiednie kwalifikacje zawodowe i postawa moralna osób sprawujących nad nimi nadzór ze strony państwa.

Główny Urząd Statystyczny mianem lasów niepaństwowych obejmuje, w zależności od formy władania nimi, lasy indywidualnej własności, wspólne, gminne, spółdzielni produkcyjnych i kółek rolniczych. Właściciele tych lasów poddani są tym samym rygorom prawa i jednakowemu nadzorowi ze strony państwa. Trzeba jednak dodać, że w zesta-

* Referat wygłoszony na sesji naukowej PTL nt. "Gospodarka w lasach niepaństwowych" we wrześniu 1989 r. w Biłgoraju. Tekst jego doręczono uprzednio uczestnikom sesji.

¹ Według GUS: "przez gospodarstwo leśne należy rozumieć nieruchomości leśną, niezależnie od ilości działek z jakich się składa, znajdującą się w posiadaniu osoby fizycznej lub prawnej" (9)

wieniu tym znajdują się także lasy państwowe – lasy gminne oraz składające się w części na mienie spółdzielni produkcyjnych i kółek rolniczych.

Zrozumiałe, że na obecny stan gospodarczy lasów niepaństwowych oraz na charakteryzujące je stosunki własnościowe wywarły pewien wpływ kształtujące je czynniki w przeszłości, w tym stopień zainteresowania nimi ze strony państwa oraz zakres świadczony na ich rzecz pomocy. Niemniej jednak przyznać trzeba, że już od zarania kształtowania się chłopskiej własności leśnej, decydujący wpływ na stan składających się na nią lasów wywierał osobisty do nich stosunek ich właścicieli, w dużym stopniu uzależniony od ich ogólnego poziomu kultury. Świadczyć o tym mogą zadbane lasy chłopskie należące do "Wspólnoty leśnej ośmiu uprzywilejowanych wsi w Witowie", nadzorowane przez Tatrzański Park Narodowy, w których zasobność drewna należy do najwyższych w kraju.

Najstarszą metrykę pośród lasów nie stanowiących własności państwa mają w części swej lasy należące do indywidualnej własności oraz do wspólnot. Geneza ich sięga średniowiecza, kiedy to udostępniano je chłopom w ustalonym z góry zakresie i na określonych warunkach. Na przełomie XVIII i XIX stulecia wraz z oczyszczaniem gospodarstw chłopskich nastąpiło, gdzie to było możliwe i wynikało z dobrej woli właściciela dóbr, dodawanie do przejmowanych przez nich gruntów rolnych działek lasów. Z kolei, mniej więcej w połowie XIX w., gdyż ze znacznym zróżnicowaniem w czasie między zaborami, lasy te, łącznie z gruntami rolnymi, przeszły drogą uwłaszczenia w ręce przodków znacznej części ich obecnych właścicieli. Zwiększeniu stanu posiadania tej formy władania dała okazję przeprowadzona w okresie międzywojennym (1918-1939) reforma rolna oraz likwidacja służebności.

Dalsze powiększenie ich powierzchni, oczywiście w zmienionych już granicach państwa, nastąpiło po 1945 r. na skutek nadania chłopom użytków rolnych i przy tej okazji – leśnych. Można by zauważyć, że popełniono wówczas niedopatrzenie – w wielu wypadkach można było stworzyć wspólnoty, zamiast dzielenia lasów na działki. Szczególnie jednak na wielkości obszaru lasów indywidualnej własności zaważyły po ostatniej wojnie duże zalesienia gruntów rolnych niskiej jakości oraz nieużytków. Były też pewne szanse powiększenia tych lasów w związku z wejściem w życie ustawy z 12 III 1958 r. o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz uporządkowaniu niektórych spraw związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego². Lasy indywidualnej własności z reguły mają zapis w księgach hipotecznych oraz w katastrze. Obecnie jednak ustalenie prawa własności powoduje wiele trudności na skutek zmian własnościowych bez równoczesnego odnotowania ich w wymienionej dokumentacji.

Co do wspólnot, to również z pewnym odchyleniem w czasie, powstały one na naszych ziemiach, tak jak i indywidualna własność, w połowie XIX w. W zaborze pruskim w zasadzie zlikwidowano je po wejściu w życie ordynacji z 7 VI 1881 r. o podziale wspólnot (8). Lasy wspólnot, mimo właśnie takiego ich określenia, sugerującego jednakowy tryb ich powstania, są zróżnicowane pod tym względem. Mogą być pośród nich lasy:

- "objęte tabelami nadawczymi", jako własność wspólna,

² Dz. U. nr 17, poz. 71, 1958

- wyszczególnione w "tabelach nadawczych i likwidacyjnych", bądź w innych aktach dotyczących uwłaszczenia chłopów, jako wspólna własność gromad, przysiółków, osad, miast, przy czym taki zapis obejmuje ogół mieszkańców lub tylko ich grupę,
- lasy przekazane ogółowi lub części mieszkańców z tytułu ekwiwalentu za zniesione serwituty,
- lasy uzyskane inną drogą do wspólnego posiadania i użytkowania przez ogół mieszkańców lub ich część,
- lasy wspólne, lecz zahipotekowane na poszczególnych członków (3).

Jedną z cech charakteryzujących te lasy jest brak w nich rozgraniczeń linalnych. Przeważnie trudne już jest obecnie ustalenie dla tej kategorii lasów podstawy prawnej władania nimi; jedyne udokumentowanie w tym zakresie stanowi nierzadko utrwalone prawo zwyczajowe. Jeśli lasy wspólnoty znajdują zapis w księgach wieczystych, wtedy z reguły wymieniony jest ich użytkownik. Procesy kształtowania się stanu posiadania wspólnot i ich sytuacji prawnej były długie; zostały zakończone dopiero ustawą z 29 VI 1963 r. o zagospodarowaniu wspólnot gruntowych³. Ustawa ta m.in. wymienia rodzaje nieruchomości uznanych za wspólnoty.

Wszystkie one są obecnie zorganizowane jako spółki posiadające osobowość prawną i działają na podstawie statutu ustalonego dla nich w 1964 r. przez Ministerstwo Rolnictwa oraz Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego⁴. Podporządkowanie spółek zarządzających wspólnotami urzędowi gminnym, zarówno w zakresie ewidencji jak i ingerowania w ich działalność, stworzyło możliwość podejmowania w stosunku do nich działań zmierzających do spełniania przez nie roli zgodnej z interesami udziałowców oraz z dobrem społecznym.

Kształtowanie się stanu posiadania lasów gminnych jest zawiłe, tym bardziej, że różnie przebiegało w każdym z trzech zaborów, w których po upadku I Rzeczypospolitej znalazły się nasze ziemie. Istniało także zróżnicowanie w tych sprawach w granicach Polski międzywojennej. W rozumieniu prawa są to lasy państwowe o charakterze samorządowym.

Co do lasów należących do spółdzielni produkcyjnych, to w zasadzie stanowią one wkład ich członków; mogły też powstać na gruntach nieleśnych przez nich wniesionych. Ponadto, część z nich pochodzi z zakupu, część zaś stanowi własność państwową, przekazaną im w zarząd i użytkowanie.

Lasy kółek rolniczych nie stanowią wkładu ich członków, gdyż przepisy prawne nie przewidują tego. Zostały one nabyte w drodze kupna, przede wszystkim zaś otrzymały je one w zarząd i użytkowanie z Państwowego Funduszu Ziemi.

W związku z przedstawionymi wiadomościami może narzucić się pytanie, od jak dawna lasy niepaństwowe, a ściślej jeszcze – lasy stanowiące własność chłopską, znajdują się pod nadzorem państwa. Tak, dosłownie – lasy chłopskie, gdyż w zasadzie jedynie ta forma własności prywatnej przetrwała po dziś dzień. Pewne, zresztą dość luźne zasady

³ Dz.U. nr 28, poz. 169, 1963.

⁴ MP nr 33, poz. 145, 1964.

takiego nadzoru zostały wprowadzone na naszych ziemiach jeszcze w okresie zaborów, z końcem XIX w. Wtedy jednak dotyczył on jedynie lasów uznanych za ochronne, a w zaborze pruskim także lasów gminnych. Zmiany instytucjonalne w tym zakresie poczęły zachodzić z chwilą zbliżenia się końca I wojny światowej. Otóż, jeszcze przed dniem uznanym za odrodzenie Polski (11 listopada), gdyż w dniu 16 X 1918 r., **Jan Miklaszewski** objął w Ministerstwie Rolnictwa i Dóbr Koronnych w Warszawie zorganizowaną przez siebie Sekcję Lasów (odpowiednik dzisiejszego departamentu). W sekcji tej m.in. utworzono Wydział Lasów Prywatnych. Były to dni dogorywania utworzonego przez cesarza austriackiego i pruskiego, wyposażonego w pewną autonomię, Królestwa Polskiego. Już z datą 30 XII tegoż roku wydano "postanowienie Rady Ministrów w przedmiocie ochrony użytkowania lasów"⁵. Art. 1 tego "postanowienia" głosił, że "Wszystkie lasy, nie wyłączając prywatnych, przechodzą pod obowiązkowy nadzór i kontrolę wyznaczonych z ramienia Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych urzędów ochrony lasów". Nazwa Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Koronnych została zniesiona 22 XI 1918 r., utworzono bowiem z tą datą Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych. Podstawę do utworzenia wymienionych urzędów dał dekret z 16 I 1919 r." w przedmiocie organizacji urzędów ochrony lasów"⁶. Co do stanu posiadania lasów chłopskich, zwanych wówczas włościańskimi, to wiemy jedynie, że w granicach wspomnianego królestwa było ich około 342 tys. ha (6). Ile ich było w okresie międzywojennym, w dotychczas poznanych materiałach źródłowych takich danych nie znajdujemy. Natomiast wiadome jest, że w połowie lat trzydziestych lasy "drobnej własności", tj. o powierzchni do 30 lub 50 ha, w zależności od ich położenia w kraju, obejmowały obszar około 900 tys. ha i należały do ponad 443 tys. gospodarstw. Na powierzchnię tę składały się także, zapewne w nieznacznym stopniu, lasy należące do majątków ziemskich (12).

Zrozumiałe, że choć przytoczone dane nie mogą być porównywalne z obecnymi, świadczą jednak o skali problemów łączących się z tą formą własności. Trzeba by więc jeszcze nadmienić, że do 1927 r., na skutek dostosowywania prawodawstwa – w tym również związanego z tym tematem – do potrzeb Polski niepodległej, ulegało ono zmianom (7). Począwszy od 1 lipca 1927 r. władzą w zakresie lasów nie stanowiących własności państwa byli starostowie, jako I instancja i wojewodowie – II instancja. Ich organami wykonawczymi, z jasno wyznaczonymi obowiązkami i uprawnieniami, byli wojewódzcy inspektorzy ochrony lasów oraz komisarze lasów w starostwach. Instancję odwoławczą stanowił Minister Rolnictwa, zresztą zmieniający parokrotnie nazwę swego urzędu w tym okresie. W stosunku do lasów chłopskich istotną rolę odgrywały samorządy terytorialne, zwłaszcza na szczeblu powiatu oraz Izby Rolnicze. Wiemy, że ze środków wymienionego ministerstwa dokonywano zalesień gruntów chłopskich, wiemy też, że takiej pomocy udzielały powiatowe związki samorządowe, przy których działały powiatowe komisje lub podkomisje leśne. Istniały też gminne komisje leśne (wójt, sekretarz gminny, miejscowy leśnik – z lasów państwowych lub niepaństwowych). Przejaw zainteresowania tymi lasami znalazł wyraz w dość licznych publikacjach. I tak np., **H. Opalański** uzasadniał potrzebę obejmowania programami leśnymi lasów od powierzchni powyżej 10 ha (19); obowiązywało bowiem sporządzanie ich od powierzchni 30 ha

⁵ DzPPP nr 3, poz. 86, 1919.

⁶ DzPPP nr 8, poz. 117, 1919.

lub 50 ha, w zależności od województwa. I analogicznie – lasy o powierzchni mniejszej od 5 ha lub 10 ha były wyłączone z nadzoru⁷. Szczególnym dowodem zainteresowania tymi lasami było zorganizowanie wycieczki im poświęconej, w której między wybitnymi leśnikami znalazł się **Jan Miklaszewski**. Wycieczkę tę zorganizowano z inicjatywy wojewody warszawskiego (2). Można by wreszcie nadmienić, że województwo śląskie rządziło się, również w zakresie leśnictwa, własnym prawodawstwem (7).

O stanie posiadania lasów niepaństwowych (chłopskich) po roku 1945 zdecydowały dekrety PKWN – z 6 IX 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej⁸ oraz z 12 XII tegoż roku – o przejściu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa⁹. Własność leśna chłopska, stanowiąca w pojęciu prawa jedność gospodarczą z rolną (8), została zachowana, z tym że w jednych rękach mogło pozostać nie więcej niż 25 ha.

Od wymienionej daty, w zakresie organizacji nadzoru nad lasami nie stanowiącymi własności państwa można by wyodrębnić pięć okresów. W pierwszym z nich, w przytłaczającej liczbie przypadków stosowano prawodawstwo przedwojenne. Na tej właśnie podstawie ustanowiono m.in. urzędy wojewody i starosty. Mimo tego, nie powołano ani wspomnianych już wojewódzkich inspektorów ochrony lasów ani komisarzy ochrony lasów. Sytuacja przedstawiała się następująco: wraz z utworzeniem w czerwcu 1945 r. Ministerstwa Leśnictwa utworzono w nim Departament Zagospodarowania Lasu, a w nim Wydział Lasów Niepaństwowych. W 16 powstałych dyrekcjach lasów państwowych utworzono wydziały lasów niepaństwowych. Bezpośredni nadzór nad lasami niepaństwowymi polecono nadleśniczemu lasów państwowych, którzy pełnili go z pomocą leśniczych i przydzielonych im gajowych. Formalnie w stosunku do tych lasów obowiązywał jednolity tekst rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 VI 1927 r. o zagospodarowaniu lasów nie stanowiących własności państwa¹⁰, obwieszczony z uwzględnieniem zaszłych zmian 15 XI 1932 r.¹¹. Ze względu jednak, że przepisy tego dekretu nie odpowiadały ustrojowi państwa, w tym powstałym wówczas stosunkom własnościowym, zaznaczyła się znaczna dowolność w sprawowaniu nadzoru nad lasami niepaństwowymi, i to tym bardziej, że stopień zdyscyplinowania służby leśnej był bardzo różny, a jej kwalifikacje zawodowe – nie zawsze zadowalające, zwłaszcza leśniczych i gajowych. Tę niekorzystną sytuację pogłębiał jeszcze beztroski stosunek właścicieli do swych lasów, a w przypadku ich nieobecności (skutki wojny) – sąsiadów. Niedostatek budulca i opału wzmagał samowolną ścinę drzew oraz kradzież drewna. W takich to właśnie warunkach nadleśniczowie, w miarę swych nikłych możliwości, inicjowali zalesienia, świadcząc niezbędną pomoc przy ich realizacji, a ponadto – w praktyce sporadycznie – wydawali zezwolenia na wyrąb drzew.

Cezurą dla wspomnianego okresu jest 29 XI 1947 r., kiedy to nastąpiło porozumienie Ministra Leśnictwa z Ministrem Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych w sprawie współdziałania organów administracji lasów państwowych z władzami administracji

⁷ Dz.U. nr 59, poz. 520 i 521, 1927.

⁸ Dz.U. nr 4, poz. 17, 1944.

⁹ Dz.U. nr 15, poz. 82, 1944 z późniejszymi zmianami.

¹⁰ Dz.U. nr 57, poz. 504, 1927.

¹¹ Dz.U. nr 111, poz. 932, 1932.

ogólnej w zakresie dotyczącym ochrony lasów nie stanowiących własności państwa¹². W rezultacie tego porozumienia Minister Leśnictwa 22 I 1948 r. wydał okólnik w sprawie organizacji i polityki ochrony lasów¹³.

W konsekwencji przedstawionych wstępnych działań w zakresie organizacji nadzoru nad lasami niepaństwowymi, z datą 26 IV 1948 r. ukazał się dekret o ochronie lasów nie stanowiących własności państwa¹⁴. Pomijając z konieczności bliższe zaznajomienie z treścią tego dekretu, należałoby jednak zaznaczyć, że pełnia nadzoru nad lasami państwowymi wraz z postępowaniem nakazowym, została powierzona nadleśniczom lasów państwowych oraz dyrektorom (wówczas jeszcze – kierownikom) parków narodowych – jako pierwszej instancji. Zwierzchnią instancję stanowili dyrektorzy (wtedy) dyrekcji lasów państwowych. Ich obowiązki i uprawnienia określono nader wnikliwie opracowaną instrukcją¹⁵, której wiodącym autorem był wybitny znawca tych zagadnień – **Jan Vogtman**, ówczesny naczelnik wspomnianego już Wydziału Lasów Niepaństwowych, współpracujący m.in. z **Idzím Guderskim**, także posiadającym wysokie kwalifikacje w tej dziedzinie. Instancję odwoławczą stanowił Minister Leśnictwa, którego organem wykonawczym był początkowo wymieniony departament, a następnie Departament Lasów Nadzorowanych i Łowiectwa. Spośród bardziej istotnych postanowień tego okresu należałoby wymienić uznanie za las gruntu leśnego, znajdującego się pod uprawą leśną, bądź czasowo pozbawionego jej, o powierzchni od 0,10 ha. W szczególnych, określonych przepisami warunkach, za las można było uznać grunt leśny o powierzchni mniejszej od 0,10 ha. Opracowano też zasady zagospodarowania i użytkowania lasów oraz procedurę stosowaną przy zmianie charakteru gruntów leśnych. Na właścicieli lasów o powierzchni powyżej 20,0 ha nałożono obowiązek posiadania planów gospodarstwa leśnego, sporządzonych według zasad obowiązujących w państwowym gospodarstwie leśnym.

Obecnie, z perspektywy lat, moglibyśmy uznać za mijające się z celem zagrożenie tym dekretem właścicielom lasów przejmowania ich od nich pod zarząd państwowy w przypadkach nie stosowania się do obowiązujących przepisów (powyżej 20 ha). Wręcz ujemny w skutkach okazał się przepis, według którego właściciel lasu nie otrzymawszy w terminie odpowiedzi na wniesiony wniosek o zezwolenie pobrania z niego drewna, był upoważniony do dokonania śinki drzew bez dalszego oczekiwania na odpowiedź. Pierwszą z tych uwag trzeba by łączyć z okolicznościami towarzyszącymi ówczesnemu życiu na wsi. Mianowicie, zaniedbana w czasie okupacji gospodarka rolna oraz uszkodzone, bądź w ogóle zniszczone w tym okresie zabudowania mieszkaniowe i gospodarcze, jak również duże ubytki w inwentarzu żywym, w pierwszej kolejności wymagały zajęcia się nimi. Z drugą z kolei uwagą należałoby łączyć relatywnie wysokie wtedy ceny na drewno, przy wielkim na nie popycie.

¹² MP nr 145, poz. 883, 1947.

¹³ DzUrz. ML nr 1, poz. 2, 1948.

¹⁴ Dz.U. nr 24, poz. 165, 1948.

¹⁵ Instrukcja z dnia 5 listopada 1949r. w sprawie nadzoru nad lasami niepaństwowymi. Ministerstwo Leśnictwa. Warszawa 1949.

Niezadługo jednak zaczęły pojawiać się oznaki zbliżających się zmian w systemie nadzoru nad lasami niepaństwowymi. Wstępem do nich była ustawa z 18 XI 1948 r. o przejęciu na własność państwa niektórych lasów i innych gruntów samorządowych¹⁶. Wkrótce, 20 III 1950 r., została uchwalona przez Sejm ustawa o terenowych organach jednolitej władzy państwowej¹⁷. W jej konsekwencji Rada Ministrów wydała 10 III 1951 r. rozporządzenie w sprawie zniesienia terenowych władz nadzoru nad lasami nie stanowiącymi własności państwa¹⁸. Wraz z wejściem w życie tego rozporządzenia (z dniem 1 I 1951 r.) rozpoczął się trzeci okres w zakresie sytuacji prawno-organizacyjnej lasów niepaństwowych w Polsce. Decyzje dotyczące gospodarki w tych lasach przeszły do prezydiów rad narodowych, stanowiących organy wykonawcze rad narodowych. Działania te zostały pogłębione ustawą z 25 IX 1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych¹⁹. Szerokie uprawnienia w zakresie nadzoru nad lasami niepaństwowymi nadane zostały najniższemu szczeblowi państwowej administracji terenowej – gromadzkiej radzie narodowej. Na skutek tego stało się potrzebne uaktualnienie niektórych postanowień dekretu z 26 IV 1948 r. Znalazło to wyraz w jego nowelizacji, dokonanej 1 II 1956 r.²⁰. Wprawdzie bezpośrednia opieka nad stanem gospodarczym lasów oraz nadzór techniczny nad prowadzonymi w nich pracami w zakresie zagospodarowania i użytkowania pozostały przy nadleśniczych i dyrektorach parków narodowych, to jednak w zakresie decyzyjnym rolę ich ograniczono do funkcji przygotowawczych. Dotyczyło to m.in. spraw zapobiegania szkodnictwu leśnemu, wydawania zezwoleń na ścinę drzew oraz zmiany charakteru użytkowania gruntu leśnego.

Zasadnicze zmiany w sytuacji prawno-organizacyjnej lasów niepaństwowych wniosła ustawa z 14 VI 1960 r. o zagospodarowaniu lasów i nieużytków nie stanowiących własności państwa oraz niektórych lasów i nieużytków państwowych²¹, która wszedłszy w życie z dniem 1 X 1960 r. rozpoczęła czwarty okres przemian w tej dziedzinie. Z ważniejszych jej ustaleń trzeba by wymienić następujące:

- zakaz podziału lasu o powierzchni poniżej 5 ha,
- obowiązek sporządzania uproszczonych planów urządzania lasów o powierzchni ponad 10,0 ha – we wsi, zaś dla mniejszych obiektów – inwentaryzacji przyrodniczo-leśnej,
- tworzenie zrzeszeń właścicieli lasów,
- wzmożenie opieki i nadzoru poprzez ustanowienie obwodów nadzorczych,
- zwiększenie udziału państwa w pokrywaniu kosztów odnowienia gruntów leśnych oraz zalesień nieużytków.

Ponadto zmodyfikowano zasady wydawania zezwoleń na wyrąb drzew, określając uprawnienia w tym zakresie dla prezydiów gromadzkich rad narodowych i dla prezydiów powiatowych rad narodowych. Pobranie drewna mogło jednak nastąpić na podstawie

¹⁶ Dz.U. nr 57, poz. 456, 1948.

¹⁷ Dz.U. nr 14, poz. 130, 1950.

¹⁸ Dz.U. nr 15, poz. 119, 1951.

¹⁹ Dz.U. nr 43, poz. 191, 1954.

²⁰ Dz.U. nr 6, poz. 30, 1956.

²¹ Dz.U. nr 29, poz. 166, 1960 – z późniejszymi zmianami.

dokumentacji sporządzonej przez nadleśnictwo (park narodowy). Nie można pominąć, że prezydium wojewódzkie, zatrzymując swe uprawnienia w zakresie zatwierdzania uproszczonych planów gospodarstwa leśnego oraz inwentaryzacji lasów, podejmowały też uchwały w sprawach wykonania ich na koszt państwa. Sprecyzowano też obowiązki nadleśniczych lasów państwowych oraz dyrektorów parków narodowych.

Wprowadzona w życie z dniem 1 I 1973 r. ustawa z dnia 29 XI 1972 r. o utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych²² spowodowała przesunięcie kompetencji między szczeblami władzy i administracji terenowej, także w zakresie nadzoru nad lasami niepaństwowymi. W tym też okresie zaszły istotne zmiany organizacyjne w państwowym gospodarstwie leśnym. Mianowicie, z dniem 1 I 1969 r. została utworzona organizacja gospodarcza Lasy Państwowe²³, co wywarło pewien wpływ na sytuację w nadzorze nad lasami niepaństwowymi.

Potrzeba podnoszenia poziomu gospodarki w lasach niepaństwowych, przy uwzględnieniu zmian zaszłych w organizacji władzy i administracji terenowej, jak również wspomnianych zmian w państwowym gospodarstwie leśnym, spowodowały uchwalenie przez Sejm w dniu 22 XI 1973 r. ustawy o zagospodarowaniu lasów nie stanowiących własności państwa²⁴. Wejściem jej w życie został zapoczątkowany piąty okres w rozwoju systemu nadzoru państwa nad lasami tej kategorii. We wprowadzonych przepisach za szczególnie istotne należałoby uznać:

- zakaz podziału lasu, bez względu na jego powierzchnię,
- możliwość zwiększenia obszaru przypadającego na jedną osobę ponad 25,0 ha w rezultacie dziedziczenia lub zalesienia gruntów nieleśnych w sposób zgodny z prawem,
- objęcie programem zagospodarowania lasu gruntów leśnych o powierzchni ponad 10,0 ha (postulat zgłoszony w 1939 r. – KH).

Naczelnym organem nadzoru pozostał minister LiPD działający w zakresie ogólnym poprzez organy władzy i administracji terenowej (w uzgodnieniu z władzami naczelnymi tych pionów) oraz w zakresie nadzoru technicznego – przez naczelnego dyrektora Lasów Państwowych, dyrektora Krajowego Zarządu Parków Narodowych i z kolei – nadleśniczych i dyrektorów parków narodowych. Co do zakresu uprawnień władzy i administracji terenowej, to zmiany w tej sprawie zaszły z dniem 1 VI 1975 r., na skutek wejścia w życie ustawy z 28 V 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa²⁵. Ustawa ta spowodowała zwiększenie liczby województw oraz likwidację szczebla powiatowego. W konsekwencji jej zostało wydane rozporządzenie Rady Ministrów z 30 V 1975 r. w sprawie określenia zadań i uprawnień należących do powiatowych rad narodowych i naczelników powiatów, które przejmują wojewódzkie rady narodowe i wojewodowie²⁶. Oczywiście, rozporządzenie to objęło także sprawy leśnictwa. Niektóre z nich znalazły się w kompetencji naczelników gmin. W rezultacie, do

²² Dz.U. nr 49, poz. 312, 1972

²³ Dz.U. nr 1, poz. 3, 1969.

²⁴ Dz.U. nr 48, poz. 283, 1973.

²⁵ Dz.U. nr 16, poz. 91, 1975.

²⁶ Dz.U. nr 17, poz. 94, 1975.

województwa (w miastach wydzielonych – do prezydenta), którego organem wykonawczym jest jednostka organizacyjna z reguły nosząca nazwę wydziału rolnictwa, gospodarki żywnościowej i leśnictwa, w zakresie lasów niepaństwowych należy:

- koordynowanie pracy nadleśniczych,
- ustalanie zadań dla nadleśnictw,
- tworzenie na wniosek dyrektora OZLP obwodów nadzorczych,
- zlecanie sporządzania, finansowanie oraz kontrola i zatwierdzanie programów zagospodarowania lasów,
- wydawanie zezwoleń na zmianę gruntu leśnego na inny rodzaj jego użytkowania,
- zapewnienie środków finansowych na realizację prac gospodarczych opłacanych przez państwo,
- opiniowanie projektów rocznych i wieloletnich planów dochodów i wydatków opłaty leśnej oraz określanie wspólnie z OZLP ich wykorzystania,
- rozpatrywanie odwołań od decyzji nadleśniczych (dyrektorów parków narodowych) i naczelników gmin, wydanych w związku ze sprawowanym przez nich nadzorem nad lasami.

Z kolei naczelnik gminy decyduje o zastosowaniu ewentualnych środków przymusu w stosunku do właścicieli lasów – na wniosek nadleśniczego (dyrektora parku narodowego). Ponadto urząd gminy przyjmuje wpływy z ustanowionej w 1973 r. opłaty leśnej²⁷, według uprzednio zakwalifikowanej przez niego dokumentacji, sporządzonej przez nadleśnictwo (park narodowy) i przekazuje uzyskaną kwotę w należnej wysokości (90%) do właściwego terenowo OZLP. Poprzez urząd gminny przechodzą wnioski właścicieli lasów, kierowane do nadleśnictw (parków narodowych) o uzyskanie zezwolenia na wyrąb drzew. Postępowanie w tych sprawach określa rozporządzenie ministra LiPD z 1974 r.²⁸.

Przechodząc do zaznajomienia z ważniejszymi aspektami pracy urzędów wojewódzkich, związanej z wykonywanym przez nie nadzorem ogólnym nad lasami niepaństwowymi, trzeba by m.in. łączyć ten temat ze stanem posiadania tych lasów w poszczególnych województwach. Niemniej, należy zauważyć, że sama tylko wielkość obszaru nie może stanowić o nakładzie pracy potrzebnej do wykonywania zadań nałożonych w tym zakresie na urzędy wojewódzkie. Składa się na to wiele czynników, które trzeba pominąć ze względu na zakres tego opracowania. Zresztą leśnikowi znającemu pracę w tzw. terenie są one wiadome. W pewnym stopniu ze sprawą tą zaznajamia tabela 1. Z tematem tym łączy się też istniejąca sytuacja w zakresie form własnościowych tej kategorii lasów, z którą ze względu na ograniczoność miejsca można zaznajomić jedynie w skali kraju (tab. 2).

Jak już nadmieniono, organami wykonawczymi wojewodów w interesującym nas zakresie są z reguły wydziały rolnictwa, gospodarki żywnościowej i leśnictwa. Z reguły, gdyż na 49 urzędów wojewódzkich, w dwu jest wydział rolnictwa, leśnictwa i gospodarki żywnościowej, w jednym – wydział rolnictwa, oraz w jednym – wydział rolnictwa,

²⁷ Dz.U. nr 51, poz. 290, 1973 – z późniejszymi zmianami.

²⁸ Dz.U. nr 2, poz. 17, 1974.

TABELA 1
Powierzchnia leśna lasów niepaństwowych w województwach – według grup jej wielkości.
Stan na 31 XII 1988 r. (10)

Województwo	Liczba województw w grupie	Powierzchnia leśna w tys. ha		
		w woje- wództwie od-do	razem w grupie województw	przeciętnie w województwie
Elbląskie, gorzowskie, jeleniogórskie, koszalińskie, legnickie, leszczyńskie, łódzkie, opolskie, szczecińskie, toruńskie, wałbrzyskie, wrocławskie, zielonogórskie	13	2-10	63,0	4,8
Chełmskie, konińskie, krakowskie, olsztyńskie, pilskie, płockie, poznańskie, skierniewickie, słupskie, wrocławskie	10	10-20	149,0	14,9
St. warszawskie, bydgoskie, kaliskie, katowickie, przemyskie, suwalskie	6	20-30	150,0	25,0
Ciechanowskie, częstochowskie, gdańskie, krośnieńskie, rzeszowskie, sieradzkie, tarnowskie	7	30-40	256,0	36,5
Białkopodlaskie, piotrkowskie	2	40-50	97,0	48,5
Bielskie, kieleckie, lubelskie, radomskie, tarnobrzesckie	5	50-60	273,0	54,6
Zamojskie	1	60-70	63,0	63,0
Łomżyńskie, ostrołęckie	2	70-80	150,0	75,0
Białostockie	1	90-100	92,0	92,0
Nowosądeckie, siedleckie	2	110-120	226,0	113,0
RAZEM	49	x	1519,0	31,0

UWAGA: x – nie sumuje się

leśnictwa, geodezji i gospodarki gruntami. W większości z nich utworzono oddziały leśnictwa bądź oddziały leśnictwa i łowiectwa; w pozostałych są jednoosobowe lub wieloosobowe stanowiska pracy do tych spraw. Tu jednak można zauważyć, że nadanie odpowiedniej rangi problematyce leśnictwa w poszczególnych urzędach wojewódzkich traktowane jest przez nie krańcowo odmiennie. I tak np. w jednym z urzędów wojewódzkich, który nadzoruje 3 tys. ha lasów jest oddział leśnictwa i łowiectwa, gdy w innym, nadzorującym 63 tys. ha lasów – jedynie wieloosobowe stanowisko pracy. Zauważa się także nie uzasadniony różny zakres obowiązków służbowych (w sensie problematyki) przypisanych pracownikom ds. lasów niepaństwowych. Różnie przedstawia się w tych urzędach sprawa organizowania narad roboczych z pracownikami nadzoru technicznego nad lasami niepaństwowymi (nadleśnictw, parków narodowych, OZLP). Są urzędy wojewódzkie stosujące nagradzanie właścicieli lasów za dobre wyniki prowadzonej w

TABELA 2

Powierzchnia leśna lasów niepaństwowych oraz liczba gospodarstw. Stan na 31 grudnia 1987 r. (9)

Wyszczególnienie	Ogółem	Formy własności				
		indywidualna	wspólna	gminna	spółdzielni produk.	kółek rolniczych
Powierzchnia leśna w ha	1 523 109	1 379 743	71 799	43 984	24 751	2832
Liczba gospodarstw leśnych	1 356 346	1 349 717	2 959	1 165	2 102	403

nich gospodarki oraz organizujące w różnych formach konkursy, są jednak inne – ignorujące takie działania.

Programy zagospodarowania lasów w 27 przypadkach na 49 zatwierdzają dyrektorzy wymienionych wydziałów (rolnicy), w 9 ich zastępcy (w większości rolnicy), a w 13 leśnicy (kierownicy oddziałów, lub inni, zajmujący samodzielne stanowiska pracy). Uzyskane informacje nie świadczą, żeby zatwierdzone programy zagospodarowania lasu były każdorazowo opiniowane przez właściwych nadleśniczych (dyrektorów parków).

Do najczęściej występujących mankamentów w pracy organów administracji terenowej należy zaliczyć duże braki w zatrudnieniu leśników w urzędach gminnych. Niektóre urzędy wojewódzkie postulują scalanie lasów oraz potrzebę regulacji granicy rolno-leśnej. Nie wszystkim z nich starcza środków finansowych na zalesianie nieużytków. Niedostateczna jest ilość środków transportu. Potrzebne jest urealnienie cen na drewno oraz zwiększenie możliwości zbytu drewna z lasów niepaństwowych, zwłaszcza małowymiarowego. Niezadowolający stan wyposażenia właścicieli lasów i organów nadzoru nad nimi w programy zagospodarowania lasu powinien spowodować zwiększenie troski o jego poprawę. Mianowicie, na koniec 1987 r. programami tymi było objęte 74,4% łącznej powierzchni lasów; sytuacja w tym zakresie w poszczególnych województwach była różna; odsetek ten, poza jednym przypadkiem, mieścił się w granicach 28,2% – 100,0%; w tym jednym przypadku wynosił zaledwie 0,9%. Można by zauważyć, że w województwach o znaczniejszych oraz największych obszarach lasów sytuacja przedstawia się najlepiej. Na ogół nikt nie jest zainteresowany właścicielami lasów pracami związanymi z ich zagospodarowaniem.

Powszechnym zjawiskiem są ujemne dla lasów skutki starzenia się mieszkańców wsi (17). Stwierdzić wreszcie trzeba, że od 1974 r. następuje coroczny spadek ogólnej powierzchni lasów niepaństwowych. Wiąże się to przede wszystkim z przejmowaniem tych lasów przez państwo – głównie w związku z przechodzeniem ich właścicieli na rentę. Podczas gdy w 1973 r. było 1 654,5 tys. ha lasów, to na koniec 1988 r., jak już o tym nadmieniono – 1 519 tys. ha. Począwszy od 1946 r. (741,9 tys. ha) obszar tych lasów wzrastał, osiągając kulminację w 1973 r. Przybywało ich najwięcej w rezultacie zalesień, zwłaszcza na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych. W latach 1946–1973 ich stan posiadania zwiększył się o 912,6 tys. ha (10, 11, 21).

Z dniem 1 stycznia 1986 r. zaszła zmiana w centralnej administracji państwa; urząd Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego został zniesiony, a w podstawowej części obowiązki jego przejął Minister Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej, który od tego czasu sprawuje naczelny nadzór nad lasami niepaństwowymi w kraju²⁹. Organem wykonawczym ministra RLIGŻ jest Departament Leśnictwa i Łowiectwa, działający poprzez wieloosobowe stanowisko ds. lasów niepaństwowych. Sprawowanie nadzoru technicznego nad tymi lasami należy do naczelnego dyrektora Lasów Państwowych, a interesujące nas sprawy w Naczelnym Zarządzie Lasów Państwowych prowadzi Zespół Hodowli Lasu. W zespole tym jest jednoosobowe stanowisko pracy ds. lasów niepaństwowych, do którego obowiązków w szczególności należy:

- "opracowywanie planów i programów zagospodarowania lasów nie stanowiących własności państwa oraz nadzorowanie ich realizacji,
- organizowanie współpracy przedsiębiorstw LP z organami ds. leśnictwa urzędów wojewódzkich,
- prowadzenie aktualizacji etatów i cięć i zadań hodowlanych w lasach niepaństwowych,
- sporządzanie sprawozdawczości okresowej i rocznej z realizacji zadań gospodarczych, opracowywanie analiz, wytycznych, zarządzeń oraz informacji z tego zakresu,
- czuwanie nad prawidłowym wykorzystaniem opłaty leśnej,
- prowadzenie kontroli zagospodarowania lasów nie stanowiących własności państwa".

Zauważyć należy, że w obowiązki tego jednoosobowego stanowiska pracy włączono także problematykę gospodarki rolnej prowadzonej przez przedsiębiorstwa Lasów Państwowych. O skali tych obowiązków w dostatecznym stopniu świadczy choćby tylko ogólny stan posiadania gruntów rolnych, wynoszący około 200,0 tys. ha, w tym około 13 tys. ha na własne potrzeby państwowego gospodarstwa leśnego (inwentarz żywy, dokarmianie zwierzyny, gospodarka rybacka), (16).

Wykonywanie zadań wyznaczonych Lasom Państwowym w stosunku do lasów niepaństwowych należy do dyrektorów okręgowych zarządów Lasów Państwowych, działających z pomocą – w większości przypadków – wydziałów zagospodarowania lasu oraz wydziałów hodowli lasu. W pojedynczych przypadkach jednostki organizacyjne realizujące te zadania noszą nazwy: wydział hodowli i ochrony lasu, wydział hodowli lasu i gospodarki rolnej, wydział zagospodarowania lasu i gruntów nieleśnych oraz wydział zagospodarowania lasów państwowych i niepaństwowych. Sądzić należy, że ostatnia z wymienionych nazw, będąc traktowana w objętej nią jednostce zgodnie z jej treścią, jak najbardziej zasługuje na przyjęcie w tych OZLP, w których problematyka lasów niepaństwowych zajmuje uzasadnione miejsce (tab. 3).

Szczegółowi OZLP, w zakresie lasów niepaństwowych, przypadają w szczególności następujące zadania, wynikające z wymienionych już i dalej wspomnianych aktów normatywnych:

²⁹ Dz.U. nr 63, poz. 332, 1985.

TABELA 3

Obszary nadzorowanych lasów niepaństwowych w OZLP. Stan na 31 XII 1988 r. (14,15)

OZLP	Powierzchnia leśna		% ln/LP	Liczba nadleśnictw		Liczba obwodów		Pow. leś. lasów nie- państw. w ndl. [ha]		Powierzchnia obwo- du wyłączonego [ha]		
	w tys. ha	ln		ogółem	nadzor.	wyłączone	wspólne	razem	najwięk.	najm.	najwięk.	najm.
Białystok	557,3	201,2	36,1	30	29	51	243	294	33 537	14	1 936	904
Gdańsk	272,5	42,4	15,6	15	15	37	58	95	9 687	54	1 718	615
Katowice	587,0	127,2	21,7	39	39	112	85	197	13 475	219	1 419	481
Kraków	165,2	172,0	104,1	16	16	150	17	167	26 082	801	1 557	608
Krosno	421,0	83,3	19,8	28	25	79	-	79	12 464	458	2 227	458
Lublin	402,6	238,5	59,2	25	25	113	115	228	18 960	1 190	2 829	562
Łódź	257,3	124,4	48,3	17	17	48	97	145	14 070	3 560	2 441	200
Olsztyn	600,0	127,0	21,2	33	33	48	139	187	20 735	161	2 557	270
Piła	313,4	11,0	3,5	18	18	15	12	27	3 479	12	1 842	608
Poznań	397,4	58,8	14,8	24	24	38	35	73	11 390	330	2 560	548
Radom	283,3	118,6	41,9	18	18	85	9	94	17 157	418	2 613	509
Szczecin	612,3	8,4	1,4	30	30	7	94	101	1,348	38	1 348	308
Szczecinek	542,0	16,0	3,0	28	28	8	257	265	8 639	15	1 828	1 100
Toruń	406,6	51,2	12,6	23	23	60	-	60	5 737	429	1 620	429
Warszawa	102,0	133,7	131,1	10	10	60	39	99	23 718	3 586	2 424	695
Wrocław	486,0	12,4	2,6	30	30	15	188	203	885	25	808	264
Zielona G.	410,5	8,1	2,0	17	17	7	11	18	2 436	40	1 468	350
RAZEM	6 816,4	1 534,2¹	22,5	401	397	933	1 399	2 332	x	x	x	x
Parki narodowe												
Ogółem parki narodowe	85,0	11,8 ¹ /5,6 ²	13,9	14 ³	7	6	15	21	*	*	*	*

Uwaga: * brak informacji wiarygodnych; - zjawisko nie występuje; x - nie sumuje się; ¹ powierzchnia ta nie zgodna jest z podaną przez GUS (10); ² w granicach parków narodowych; ³ łączna liczba parków narodowych

- współpraca z urzędami wojewódzkimi w programowaniu działań gospodarczych,
- sporządzanie wniosków w sprawie tworzenia obwodów nadzorczych,
- współdziałanie z nadleśniczymi w opracowywaniu wniosków gospodarczych w skali uzgodnionej z urzędami wojewódzkimi,
- rozdział między nadleśnictwa środków finansowych z budżetu (środki administracji terenowej) oraz z opłaty leśnej, jak i nadzór nad ich użyciem,
- ustalanie zapotrzebowania na materiał sadzeniowy wraz ze współdziałaniem w zapewnieniu go,
- koordynowanie działań w zakresie zapewnienia sprzętu do prac gospodarczych w lasach,
- organizowanie szkoleń i instruktażu dla właścicieli lasów,
- współdziałanie z urzędami wojewódzkimi w tworzeniu spółek i zespołów leśnych,
- prowadzenie spraw dotyczących odwołań od decyzji nadleśniczych,
- prowadzenie statystyki i sprawozdawczości.

Ten sam zakres obowiązków należy do Krajowego Zarządu Parków Narodowych.

Jest oczywiste, że skala zadań przypadających na poszczególne OZLP w zakresie pomocy dla lasów niepaństwowych i nadzoru nad nimi jest różna i że stanowi o niej głównie obszar tych lasów. Z sytuacją w tej sprawie zaznajamia tabela 3. Istotne jest także, że z iloma urzędami wojewódzkimi przypada współpracować OZLP; w tej kwestii orientuje tabela 4. W pewnym stopniu z obowiązkami OZLP i KZPN zaznajamia też tabela 5a,b. Wyciągnięcie z niej pełnych, obiektywnych wniosków jest wręcz niemożliwe, gdyż brak do tego znajomości wielu innych czynników decydujących o efektach pracy.

Ze względu na to, że praca OZLP sprzężona jest z pracą nadleśnictw, a KZPN z pracą dyrekcji parków narodowych, na stopień ich obciążenia z tytułu czynności związanych z lasami niepaństwowymi rzutują także obowiązki w tym zakresie. O liczbie nadleśnictw i parków narodowych nadzorujących lasy niepaństwowe informuje wymieniona już tabela 3.

Z ważniejszych zadań wykonywanych przez nadleśnictwa i parki narodowe w zakresie współpracy z właścicielami lasów oraz w nadzorze nad nimi należałoby wymienić:

- prowadzenie i aktualizowanie ewidencji lasów, w tym – nieużytków, według wsi i gmin,
- sporządzanie wniosków gospodarczych (hodowli lasu, ochrony lasu i in.) według obowiązującej instrukcji³⁰,
- organizowanie wykonania prac gospodarczo-leśnych i nadzór nad nimi,
- udzielenie pomocy właścicielom lasów w zakresie i na warunkach określonych przepisami³¹,

³⁰ Zarządzenie Naczelnego Dyrektora Lasów Państwowych z dnia 24 sierpnia 1987 r. w sprawie sporządzania wniosków gospodarczych w jednostkach organizacyjnych Lasów Państwowych (Zn. E-5-026/8/87),

³¹ Dz.U. nr 10, poz. 63, 194 – rozporządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 lutego 1974 r. w sprawie pomocy w zagospodarowaniu lasów nie stanowiących własności państwa.

TABELA 4

Okręgowe zarządy Lasów Państwowych oraz urzędy wojewódzkie współpracujące z nimi w zakresie nadzoru nad lasami niepaństwowymi. Stan na 31 XII 1988 r. (13)

Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych	Województwo
Białystok	białostockie, łomżyńskie, suwalskie
Gdańsk	elbląskie, gdańskie, słupskie
Katowice	bielskie, częstochowskie, katowickie, opolskie
Kraków	kieleckie, krakowskie, nowosądeckie, tarnowskie
Krosno	krośnieńskie, przemyskie, rzeszowskie
Lublin	białkopodlaskie, chełmskie, lubelskie, siedleckie, tarnobrzeskie, zamojskie
Łódź	łódzkie, piotrkowskie, płockie, sieradzkie, skierniewickie
Olsztyn	ciechanowskie, elbląskie, olsztyńskie, ostrołęckie
Poznań	kaliskie, konińskie, leszczyńskie, poznańskie
Piła	pilskie
Radom	kieleckie, radomskie, skierniewickie
Szczecin	gorzowskie, szczecińskie
Szczecinek	koszalińskie, słupskie
Toruń	bydgoskie, toruńskie, włocławskie
Warszawa	siedleckie, st. warszawskie
Wrocław	jeleniogórskie, legnickie, wałbrzyskie, wrocławskie
Zielona Góra	zielenogórskie

- współdziałanie z organami administracji terenowej stopnia podstawowego w zakresie wspomnianym poprzednio,
- opiniowanie programów zagospodarowania lasu³²,
- wydawanie zezwoleń na wyrąb drzew w trybie określonym poprzednio (przypis 28),
- planowanie wydatków z opłaty leśnej, a po ich zaakceptowaniu – realizowanie z tych środków przewidzianych zadań,
- organizowanie zastępczego wykonania prac gospodarczych na koszt właścicieli lasów oraz na koszt państwa,
- podejmowanie decyzji w sprawach określonych przepisami,

³² Rozporządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 26 marca 1974 r. w sprawie zasad sporządzania programu zagospodarowania lasu i jego zatwierdzania.

TABELA 5a

Liczba osób zatrudnionych w obwodach nadzorczych oraz ich wykształcenie. Stan na 31 XII 1988 r. (15)

OZLP ¹ i parki narodowe	Stan zatrudnienia leśniczowie		podleśniczowie		gajowi	
	etaty	zatrud- nienie	etaty	zatrud- nienie	etaty	zatrud- nienie
Białystok	294	273	90	80	128	113
Gdańsk	95	94	-	-	-	-
Katowice	178	168	27	27	-	-
Kraków	167	147	-	-	-	-
-Krosno	79	76	-	-	-	-
Lublin	179	165	30	30	50	42
Łódź	141	136	4	4	4	4
Olsztyń	120	120	49	43	55	53
Piła	23	23	8	8	-	-
Poznań	73	73	-	-	-	-
Radom	92	81	1	1	1	1
Toruń	60	56	-	-	-	-
Warszawa	73	73	26	3	4	4
Wrocław	.	.	163	163	78	78
Zielona Góra	16	16	-	-	-	-
Parki narodowe ogółem	21	21	-	-	-	-

¹ Bez OZLP Szczecinek i OZLP Szczecin z uwagi na brak informacji wiarygodnych, · brak informacji wiarygodnych, - zjawisko nie występuje

TABELA 5b

Liczba osób zatrudnionych w obwodach nadzorczych oraz ich wykształcenie. Stan na 31 XII 1988 r. (15)

OZLP ¹ i parki narodowe	Wykształcenie											
	leśniczowie					podleśniczowie					gajowi	
	wyższe	średnie	zasadn. zawodowe	podsta- wowe	podsta- wowe	wyższe zawodowe	średnie zawodowe	zasadn. zawodowe	podsta- wowe	średnie	zasadn. zawodowe	podsta- wowe
Białystok	21	213	18	21	-	38	29	13	14	32	67	
Gdańsk	5	89	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Katowice	9	159	-	-	-	27	-	-	-	-	-	
Kraków	33	102	8	4	-	-	-	-	-	-	-	
Krosno	4	72	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Lublin	7	158	-	-	-	24	6	-	-	30	12	
Łódź	7	129	-	-	-	4	-	-	1	2	1	
Olsztyn	5	113	1	1	1	28	9	5	3	23	27	
Piła	-	23	-	-	-	8	-	-	-	-	-	
Poznań	1	72	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Radom	6	72	2	1	-	1	-	-	-	-	1	
Toruń	6	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Warszawa	23	45	3	2	-	2	-	1	1	2	1	
Wrocław	-	-	-	-	-	140	19	4	7	23	48	
Zielona Góra	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Parki narodowe ogółem	11	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

¹ Bez OZLP Szczecinek i OZLP Szczecin z uwagi na brak informacji wiarygodnych, - brak informacji wiarygodnych, - zjawisko nie występuje

- współdziałanie w tworzeniu spółek i zespołów leśnych,
- sprawy statystyki i sprawozdawczości.

Bezpośrednie wykonanie prac gospodarczych należy do leśniczych obwodów nadzorczych wyłączonych, tj. obejmujących jedynie lasy niepaństwowe oraz wspólnych (las państwowe i niepaństwowe). Obowiązki i uprawnienia tych leśniczych są określone Instrukcją dla leśniczych przedsiębiorstw Lasów Państwowych wykonujących nadzór i opiekę nad lasami nie stanowiącymi własności państwa³³.

Nawet już tylko te, niepełne wiadomości dotyczące norm prawnych i organizacji nadzoru nad lasami niepaństwowymi świadczą, że począwszy od końca XIX wieku, poza szczególnym regresem w latach 1951–1960, następował postęp w tym zakresie. W rezultacie tej ewolucji mamy obecnie prawodawstwo leśne, które przy dobrej woli i znajomości sprawy umożliwia należyte gospodarowanie w tej kategorii lasów. Nie znaczy to, że wszystkie istniejące przepisy prawne nie budzą wątpliwości. I tak np. chyba zasługuje na rozpatrzenie sprawa odnoszenia w ciężar Lasów Państwowych wynagrodzeń leśniczych nadzorujących lasy niepaństwowe.

Powracając jednak do przerwanego tą dygresją wątku, należałoby poddać dyskusji następujące uwagi, które nasunęły się autorowi w rezultacie zaznajomienia się z dostępnymi materiałami źródłowymi, pochodzącymi z urzędów wojewódzkich:

- trzeba by postulować w stosunku do urzędów wojewódzkich, nadzorujących znaczniejsze obszary lasów niepaństwowych, a także mniejsze, ale wymagające dużej o nie troski, żeby utworzyły oddziały leśnictwa w ramach wydziałów lub samodzielne oddziały,
- pilne jest spowodowanie, w przypadkach uzasadnionych, ustanowienia stanowisk dla leśników szczebla podstawowego administracji terenowej; dodać należy, że poza sprawowaniem nadzoru nad lasami niepaństwowymi (w pewnym zakresie), niektóre urzędy tego szczebla zarządzają też lasami gminnymi oraz Państwowego Funduszu Ziemi,
- konieczne jest zapewnienie środków finansowych na potrzeby zalesień,
- traktując lasy niepaństwowe jako nieprzecenionej wartości element środowiska geograficznego, zdaje się być uzasadnione, żeby właściciel lasu był zwolniony nie tylko z ponoszenia kosztów związanych z zalesieniem jego gruntów, ale wolny był także od wszystkich wydatków łączących się z pielęgnacją drzewostanów (w tym i upraw), aż do czasu uzyskiwania z nich korzyści materialnych, przewyższających związane z nią nakłady,
- powinno być przestrzegane uczestnictwo nadleśniczych (dyrektorów parków narodowych) przy zatwierdzaniu programów zagospodarowania lasu,
- sprawa objęcia wszystkich lasów niepaństwowych programami zagospodarowania lasu wymaga pilnej realizacji,
- należy prowadzić szkolenia w zakresie gospodarki w lasach niepaństwowych – ich właścicieli oraz służby leśnej nadzoru nad nimi, co wymaga opracowania należytych pomocy dydaktycznych,

³³ Instrukcja ta stanowi załącznik do zarządzenia nr 79 Ministra Leśnictwa i PD z dnia 5 czerwca 1966 r. (Zn. LN-1-0095-10).

- stosowanie zachęt, mających na celu wzmożenie zainteresowania właścicieli gospodarką leśną, zasługuje na ich upowszechnienie,
- pilną sprawą jest należyte zlokalizowanie punktów skupu drewna z lasów niepaństwowych, w tym rozważenie kwestii pozyskiwania i zbytu drewna małowymiarowego,
- konieczne jest urealnienie cen skupu drewna,
- należałoby zająć stanowisko wobec potrzeby uregulowania granicy gruntów rolnych i leśnych oraz – w uzasadnionych przypadkach – scalania gruntów leśnych.

Zajęcia stanowiska wymagają następujące kwestie, związane z wykonywaniem przez przedsiębiorstwa Lasów Państwowych nadzoru technicznego nad lasami niepaństwowymi:

- przedstawiony rozległy zakres tych zadań umacnia w przekonaniu, że rola NZLP, jako ich koordynatora w skali kraju, jest nader istotna. Obowiązkiem tym nie jest przeto w stanie sprostać jeden pracownik, prowadzący przy tym sprawy rolnictwa,
- niezbędne jest przeanalizowanie, wyciągnięcie wniosków i podjęcie właściwych działań przez tych dyrektorów OZLP, którzy swe zadania w dziedzinie nadzoru nad lasami niepaństwowymi traktują marginalnie,
- wobec raczej niedostatku środków finansowych na potrzeby prawidłowego gospodarowania w lasach niepaństwowych, trzeba zauważyć, że na łączną liczbę 17 OZLP aż 15 nie wykorzystało w 1988 r. funduszu uzyskanego z opłaty leśnej,
- należy uznać za nieprawidłowe pokrywanie przez niektóre z OZLP części kosztów utrzymania terenowej służby leśnej z opłaty leśnej,
- wskazane byłoby zwrócenie się do dyrektorów OZLP o przeprowadzenie weryfikacji kwalifikacji służby leśnej dla lasów niepaństwowych i w jej rezultacie – podjęcie skutecznych działań w kierunku poprawy istniejącego stanu w przypadkach szczególnie nieprawidłowych,
- za sprawę niecierpiącą zwłoki uznać należy podjęcie skutecznych działań zmierzających do zapewnienia mieszkań służbowych dla pracowników terenowych, którzy ich nie posiadają.

Ze względu na to, że z częścią spraw przedstawionych tutaj łączy się potrzeba uzyskania niezbędnych na ich realizację środków, staje się celowe zabieganie o nie w resorcie ochrony środowiska i zasobów naturalnych. Możliwości takie stwarza uruchomiony z dniem 1 VII b.r. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej³⁴.

Sesja ta stwarza okazję do ustosunkowania się do dwu koncepcji jakie zarysowują się w stosunku do lasów niepaństwowych w ich prawno-organizacyjnym usytuowaniu w naszym leśnictwie:

³⁴ Ustawa z dnia 27 kwietnia 1989 r. o zmianie ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska i ustawy – Prawo wodne (Dz.U. nr 26, poz. 139, 1989).

- pozostawienie lasów niepaństwowych w dotychczasowym układzie, z warunkiem doskonalenia norm prawnych określających zasady gospodarowania w nich i nadzoru nad nimi. Działania w tym zakresie powinny być podbudowane wynikami badań naukowych,
- zgrupowanie lasów niepaństwowych w wyodrębnionej dla nich organizacji, co m.in. zdaje się uzasadniać duży, łączny ich obszar — ponad 1 500 tys. ha.

Były już u nas próby naszkicowania drugiego z tych rozwiązań (5). Obecnie zarysowują się, być może, optymalne do tego warunki. Otóż, zapewne w przyszłym roku zostanie odrodzony działający w naszym kraju w okresie międzywojennym (1918–1939) samorząd terytorialny. Wprawdzie lasy niepaństwowe nie mogą być składnikiem mienia samorządowego, ale chyba nie będzie przeszkód, żeby organizacyjnie były z nim powiązane. Przesłankami do tego mogły by być wspomniane już pewne związki tak pojętego samorządu z lasami chłopskimi w wymienionym okresie. Oczywiście, że wymagałoby to dogłębnego przeanalizowania tej sprawy w wieloaspektowym jej ujęciu.

Kończąc, wypada zauważyć, że problematyka lasów niepaństwowych po 1945 r. znalazła przejaw zainteresowania nią w wielu publikacjach. Pośród najbardziej twórczych autorów, zajmujących się nimi od strony organizacyjnej i gospodarczej czołowe miejsce przypada **Stanisławowi Jastrzębskiemu**. Wiele też zorganizowano na ten temat konferencji regionalnych, w tym m.in. z inicjatywy prezydium wojewódzkiej rady narodowej w Krakowie i tamtejszej Akademii Rolniczej (wówczas WSR), z której to materiały opublikowano (20). Wreszcie, w 1987 r. sprawom lasów niepaństwowych poświęcono posiedzenie Kolegium Lasów Państwowych, odbyte w Krynicy (16).

Materiały źródłowe

1. **Asman Z.:** Nadzór nad lasami niepaństwowymi. Warszawa: PWRiL 1966.
2. **Bieńkowski L.:** Akcja zalesieniowa nieużytków w województwie warszawskim. Sylwan 1939 R. 57 nr 3.
3. **Heymanowski K.:** Lasy nie stanowiące własności państwa w województwie krakowskim w latach 1945–1970. W: Problemy lasów nie stanowiących własności państwa na przykładzie województwa krakowskiego. Kraków: Zeszyty Naukowe WSR nr 180 1971.
4. **Heymanowski K.:** Rola i zadania lasów niepaństwowych w systemie polskiej gospodarki. Kraków: Materiały Naukowe dla słuchaczy Studium Podyplomowego Ekonomiki Leśnictwa AR, z. 9 1973.
5. **Heymanowski K.:** O nowe formy organizacyjne zarządzania i nadzoru w lasach niepaństwowych. Las Polski 1973 nr 13–14.
6. **Heymanowski K.:** Leśnictwo polskie u progu II Rzeczypospolitej. Sylwan 1989 R. 133 nr 4.
7. **Heymanowski K.:** Działania prawno-organizacyjne w zakresie nadzoru państwa nad lasami niepaństwowymi u progu II Rzeczypospolitej. Sylwan — w druku.

8. **Jastrzębski L.:** Problematyka prawna nadzoru nad zagospodarowaniem lasów niepaństwowych. Warszawa: PWRiL 1970.
9. **Lasy niepaństwowe i niektóre lasy państwowe oraz zadrzewienia.** Warszawa: GUS 1988.
10. **Leśnictwo w 1988 r.** Warszawa: GUS 1989.
11. **Leśnictwo i gospodarka drewnem.** Warszawa: GUS 1976.
12. **Ludkiewicz Z.:** Sprawa naszych lasów. Warszawa 1939.
13. **Materiały Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej. Lasy Państwowe.**
14. **Materiały Krajowego Zarządu Parków Narodowych.**
15. **Materiały okręgowych zarządów Lasów Państwowych.**
16. **Materiały Naczelnego Zarządu Lasów Państwowych.**
17. **Materiały urzędów wojewódzkich.**
18. **Ocena stanu powierzchni leśnej i zasobów drzewnych w lasach nie stanowiących własności państwa na dzień 1 stycznia 1985 r.** Warszawa: Lasy Państwowe BULiGL 1987.
19. **Opalański H.:** Zagospodarowanie i ochrona lasów drobnej własności. Sylwan 1939 R. 57 nr 2.
20. **Problemy lasów nie stanowiących własności państwa na przykładzie województwa krakowskiego.** Wydawnictwo Zeszytów Naukowych WSR w Krakowie nr 180, Kraków 1971.
21. **Rocznik Statystyczny Leśnictwa.** Warszawa: GUS 1968.

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego 7 listopada 1989 r.